

Teteria S. «Moscow period» in Georgiy Tkachenko's work.

In the article one of the periods of creativity of the architect, artist, bandura Georgiy Kyrylovych Tkachenko, who can be called «Moscow». This time of formation of the creative personality and active professional work of the artist, which accounts for 20 – 50's. XX century. The young man wanted to study in Moscow, and in 1922, as soon as it was possible he went there to study. Creative personality G. K. Tkachenko was formed under the influence of his environment, the contemporary realities of life as well as outstanding creative personalities. There he was educated, and able to realize himself as an architect living in realizing a number of projects, namely the reconstruction of old Moscow parks – Tsarina, Kuzmynok, Lefortovo, the Central Park of Culture and Rest. Gorky; interior work of the National Museum Narkomsobezu disabled RSFSR. The article is illustrated picture above projects, which are now overwhelmingly not put to scientific use. Analyzing the above mentioned period of creative and life path we can open the lesser known creative facets George Tkachenko.

Keywords: architect, artist, design, training, kobzarstvo, tools, bandura, kobza.

Одержано 24.02.1917

УДК 94(477): [631.3:325(430)] «18/19»

Інна Швайка
(Харків)

РУСИФІКАЦІЯ В НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЯХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

У даному дослідженні висвітлюється питання русифікації у німецьких колоніях, яка відбувалася протягом ХІХ – початку ХХ ст. Нижня межа відповідає часу початку активного запровадження російської мови у німецьких школах, яке було зумовлене не тільки політикою царського уряду, але й ініціативою самих колоністів. Верхня межа відповідає часу початку Революції 1917 р. і кардинальною зміною державної політики щодо іноземних переселенців.

У статті досліджуються основні причини, які спонукали німецьких колоністів, з їхнім закритим способом життя общини, почати активно вивчати та впроваджувати російську мову у німецьких колоніях, які майже століття до цього вели ізольований спосіб життя і мало контактували із місцевими жителями. У статті наведено приклади запровадження російської мови в окремих німецьких школах. У дослідженні висвітлюються також труднощі, які мали колоністи, розповсюджуючи російську мову у колоніях. У статті зроблено висновок про те, що русифікація серед колоністів на добровільній основі виникала через необхідність економічної взаємодії із корінним населенням краю та мала позитивні наслідки для німців насамперед через те, що колоністи могли налагоджувати взаємозв'язки як із місцевим населенням, так і із владою.

Ключові слова: німці, колоністи, школа, російська мова, німецька мова, русифікація, автономія, община.

Дослідження процесу русифікації у німецьких школах має науковий та практичний інтерес. Актуальність даного питання визначається необхідністю кращого розуміння процесу взаємовідносин німецьких колоністів із місцевим населенням. Оскільки колоністи оселялись в окремих поселеннях та мали власну мову і сформований культурний масив, вплив середовища був мінімальним. З середини ХІХ ст. починають формуватися економічні взаємовідносини німців з українцями, що у свою чергу призводить до необхідності вивчення російської мови, яка в Російській імперії була державною, з метою подолати мовний бар'єр. У дослідженні розглядаються деякі приклади русифікації в окремих школах та округах для розуміння їх тенденцій на території України. Оскільки це явище було характерним для всіх німецьких колоній Російської імперії, у дослідженні зроблено аналіз окремих прикладів русифікації.

Дослідження даного питання стало можливим, у першу чергу, через вивчення джерел нормативно-правового характеру: це накази та постанови Міністерства Народної Освіти; звіти М.О. Корфа про стан училищ Олександрівського повіту Катеринославської губернії; звіти про

проведення іспитів зі знання російської мови учнями німецьких шкіл Ізюмського повіту Харківської губернії.

Вивчення питання русифікації у німецьких колоніях тісно пов'язане із комплексним та всебічним дослідженням колоній. Комплексно досліджували німецькі колонії в Україні такі вчені як Васильчук В.М. у праці «Німці в Україні», де комплексно розглядаються німецькі поселення в Україні; Сергійчук В. у роботі «Німці в Україні» також провів комплексне дослідження німецьких колоній на території України. Праця Кулинич І.М. та Кривець Н.В. «Нариси з історії німецьких колоній в Україні» узагальнююче висвітлює питання існування в Україні німецьких колоній.

Виклад основного матеріалу. Етногенез німецьких колоністів не є власне німецьким. Перші послідовники релігійного вчення Мартіна Лютера та Менно Симонса (від імені яких колоністи і отримали назви лютерани та меноніти) були не етнічними німцями. Колоністи, які переселилися на територію Російської імперії були вихідцями із Голландії та Північної Німеччини. У XVI ст. меноніти проживали на території Польщі у гирлі ріки Вісли, де жили допоки Польща не увійшла до складу Пруссії і не почалися масові гоніння протестантів з боку влади. Після запрошення німців Катериною II у другій половині XVIII ст. до Російської імперії та надання переселенцям різноманітних пільг і привілеїв почалося активне переселення німців до Росії. Термін німці є узагальнюючим щодо німецькомовного населення Російської імперії. Німці практично не асимілювались ні в Росії, ні в інших країнах. Це пов'язано з тим, що шлюби між менонітами укладалися тільки усередині своєї конфесійної спільності. Це привело до утворення єдиної етноконфесійної спільності. Релігійна нетерпимість до німців на їхній батьківщині – у Нідерландах та Німеччині – приводила їх до необхідності згуртування, а з іншого боку – до самоізоляції. Релігійні переконання забороняли їм вступати у шлюби з представниками інших конфесій, що спонукало до пошуків подружжя всередині громади, а відносно мала чисельність – до багатодітності [8, с.79]. Уряд намагався зрівняти у правах колоністів із місцевим населенням та запустити процес асиміляції колоністів серед населення Російської імперії; по-друге, економічна доцільність також слугувала стимулом до розповсюдження російської мови серед німців. Переселяючись на територію України, колоністи не могли уникнути взаємовідносин із місцевим населенням, особливо, коли почали активно розповсюджувати сільськогосподарську техніку та інвентар власного виробництва, коли почали займатися підприємницької діяльністю. Саме економічна доцільність взаємовідносин між колоністами та українцями поклала початок діалогу культур між цими етнічними групами і мала великий вплив на подальший розвиток етносів та держави в цілому. Колоністи почали підтримувати економічні зв'язки із українським населенням оскільки це було вигідним, але культурний і мовний бар'єри залишилися [1, с.139].

Із донесення, яке було зроблене повітовій Училищній Раді по Олександрівському повіту за 1867-1868 рік навчання, слід зробити висновок, що не дивлячись на те, що ще 10 травня 1860 р. Одеським опікунським комітетом було видане розпорядження про те, що у німецьких школах слід звернути увагу на викладання російської мови, до 1867 р. не було зроблено жодних кроків щодо запровадження викладання російської мови належним чином. 1860 р. Одеським опікунським комітетом було розіслано по одному примірнику підручника з російської мови, а також ноти гімну «Боже Царя Бережи» у кожному німецьку школу. А з 18 червня 1866 р. комітет зобов'язав вчителів сільських шкіл, приділяти увагу по декілька годин на день вивченню російської мови у школах. Ці вимоги до 1867 р. залишилися не виконаними, оскільки не було вчителів, які володіли російською мовою на належному рівні (за свідченнями самих колоністів) [6, с.101].

М. О. Корф у своєму донесенні зазначав, що в Бертгальському окрузі не було вчителів, які б володіли російською мовою, але у Бертгалі окружний писар заявив, що погодився б на посаду вчителя російської мови, якби йому надали помічника у канцелярію. Менонітська община почала самотужки вирішувати це питання: у 1866 р. общиною було відправлено 3 учні до Хортицького центрального училища для того, щоб учні поглиблено вивчали російську мову [6, с.51].

Станом на 1866 р. у Олександрівському повіті в жодній школі не викладалася російська мова. Але вже у 1867/68 н. р. у повіті працювало 4 російськомовні школи, в яких німецька мова

викладалася лише дві години на тиждень. У п'яти інших школах у шкільну програму було включено вивчення російської мови, але цей предмет залишався не головним [6, с.89].

Всього в Україні у німецьких колоніях станом на 1867\68 н. р. налічувалось 36 російськомовних шкіл [1, с.250].

Станом на 1867\68 н. р. у Олександрівському повіті в німецьких колоніях всього 130 учнів чоловічої та жіночої статі отримали базові знання з російської грамоти [6, с. 77].

Варто зазначити, що у 60-70-х рр. XIX ст. русифікація у колоніях не була примусовою, це було добровільним волевиявленням німецької общини із заохоченням Училищної Ради. Цей процес мав поштовх через те, що відбувається певний прорив в економічному житті колоній, коли вони вже могли задовольнити не лише власні потреби в сільськогосподарській техніці та інвентарю, але й мали змогу виготовляти продукцію для корінного населення. Це призвело до потреби взаємовідносин із місцевим населенням та розкриття економічного потенціалу німецьких колоній [10, с.56].

Першим, хто заговорив про необхідність запровадження російської мови у німецьких школах, був член Олександрівської Земської Ради Штах, який на засіданні ради виступив із пропозицією запровадження російської мови у німецьких школах. Це відбулось у 1866 р., коли ще не існувало Училищної Ради [4, с.29].

Училищна рада була створена 24 квітня 1867 р., цього ж року вона запросили Неймана В.К. працювати вчителем російської мови у поселення Грунау, надавши йому вчительське посвідчення. Члени Училищної Ради були впевнені у тому, що сама німецька община самостійно організує належне викладання російської мови, надавши вчителю всі необхідні матеріали, класну кімнату та будинок для проживання. Але огляд, проведений вже 14 жовтня 1867 р., показав, що вчитель Нейман разом із 23 учнями вивчав російську мову в дуже незручному приміщенні, з одним підручником на всіх. Це була спроба заснування німецької школи у колонії і вона мала позитивну тенденцію серед мешканців поселення. Колоністи цілком позитивно сприйняли таку ініціативу, тому було вирішено створити належні умови для навчання дітей. Сільський обер-шульц зібрав сільську громаду для вирішення цього питання. Головною проблемою було фінансове забезпечення школи. Сільська громада у 1867 р. вже збрала по 60 коп. сріблом з кожної особи, яка мала платити податок на фінансування німецької школи, тому вимагати платити податок ще і за російську школу було вкрай небажаним. Тому питання фінансування і винеслось на загальне сільське обговорення. На цих зборах 15 жовтня 1867 р. було затверджено рішення, згідно із яким російська школа визнавалась «невідкладною необхідністю», а тому мала забезпечуватись за коштом общини, оскільки розраховувати на допомогу держави не доводиться. Із населення колонії було зібрано ще один податок на користь російської школи [6, с.89].

26 квітня 1868 р. Грунайська община подала клопотання до Училищної Ради про дозвіл та допомогу у відкритті російського жіночого училища. Обґрунтуванням цього прохання слугувало те, що російська мова повинна звучати не лише в школі, а і в будинках колоністів у щоденному спілкуванні. Тільки тоді можливо говорити про те, що російська мова дійсно має поширення серед німців [6, с.60].

У квітні 1868 р. німецька община поселення Великий Вердер виступила із ініціативою заснування у поселенні російської школи. Община гарантувала зарплатню вчителю у розмірі 400 руб. сріблом на рік, не зважаючи на кількість учнів у школі. Як приклад слід зазначити, що в інших російських школах вчитель отримував 18 руб. сріблом на рік за кожного учня [5, с.245].

У колонії Тіренгоф шульц Бродт за власний коштом побудував шкільне приміщення для російської школи розміром в 5 сажнів довжини і 4 ширини. Училище почало працювати в 1869 р. і це було п'яте за рахунком російське училище у німецьких колоніях [5, с.228].

Варто зазначити, що у колоніях Рундєвізе, Кальченівці, Великому Вердері, Малому Вердері і Білих Вежах всі місцеві жителі вільно володіли українською мовою, тоді як у інших колоніях німці взагалі не розуміли ні української, ні російської мов [4, с.26].

Примусове запровадження російської мови починається лише з 1881 р., коли відбувається активний наступ держави на автономію колоній у питанні освіти. Всі навчальні заклади у німецьких колоніях передаються під опіку Міністерства Народної Освіти, яке 18 березня 1892 р. видало наказ, згідно із яким у колоністських школах німецька мова замінювалась російською мовою. Всі предмети тепер повинні були викладатися російською мовою. Викладати німецькою дозволялося лише Закон Божий та німецьку мову [9, с.144].

У Ізюмському повіті харківської губернії у 1900\1901 н. р. знання учнів російської мови були на досить високому рівні. У початкових відділеннях діти самостійно читали Буквар Вольнера, але самостійно не могли висловлювати думку російською мовою (окрім Єлизаветівського та Софіївського училищ). У середніх відділеннях діти могли самостійно читати та писати російською мовою, але висловлювати думку могли лише із допомогою вчителя. У старших відділеннях діти вже самостійно читали, писали та переказували тексти [3, арк.87]. Музика в німецьких школах також викладалася російською мовою, до того ж гімн виконувався кожного дня всіма учнями під керівництвом вчителів [2, арк.23].

З початком Першої світової війни змінюється політика Миколи II щодо колоністів, у яких тепер вбачають ворога держави. Наказом Ради Міністрів від 12 липня 1916 р. було заборонено викладання німецькою мовою у школах взагалі. Із приходом до влади більшовиків політика щодо німецьких переселенців змінюється кардинально, колоністи визнаються ворогами держави, буржуазним станом, всі німецькі підприємства націоналізуються, землі конфісковуються, німецька мова забороняється. Все це в кінцевому результаті призвело до еміграції колоністів до країн Америки [9, с.240].

Таким чином, русифікація, яка відбувалася у німецьких школах була закономірним явищем. Але цей процес спочатку був запущений самими колоністами в середині общин і був зумовлений необхідністю взаємовідносин із місцевим населенням, зокрема, через економічну основу спілкування колоністів із населенням. Пізніше політика царського уряду надала процесу русифікації примусового характеру. Було видано ряд нормативно-правових актів, якими спочатку нав'язувалося вивчення російської мови, потім німецька мова замінювалася російською і на кінець – німецька мова взагалі була забороненою для вивчення у колоністських школах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук В.М. Німці в Україні. Історія і сучасність / В.М. Васильчук // Національний лінгвістичний ун-т. – К. Вид. центр КНПУ, 2004. – 340 с.
2. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф. 238, оп. 2, спр. 797, 79 арк.
3. ДАХО. – Ф. 304, оп.1, спр. 3066, 197 арк.
4. Корф Н.А. Доклад члена Мариупольского училищного совета барона Николая Александровича Корфа Мариупольскому уездному земскому собранию / Н.А.Корф // Народная школа. – 1875. – № 1. – С.25-30.
5. Корф Н.А. Наши педагогические вопросы / Барон Н.А. Корф. – М., 1882. – 410 с.
6. Корф Н.А. Отчет о начальных народных училищах III-го училищного участка Александровского уезда за 1867/68 учебный год / Н.А.Корф // Журнал Министерства народного просвещения. – 1869. – № 1. – С.50-140.
7. Клаус А. Наши колонии: опыт и материалы по истории и статистике иностранных колоний России / А. Клаус // СПб.: Тип В. Нусвальга, 1869. – 455 с.
8. Кулинич І.М. Нариси з історії німецьких колоній в Україні / І.М. Кулинич, Н.В. Кривець. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995 – 345 с.
9. Сергійчук В. Німці в Україні / В. Сергійчук // Український світ. – 1993. – 340 с.
10. Friesen, E.Dyck (Peters), G.Bergen. Memories of Grigorievka. – CMBC Publications. - Winnipeg, Manitoba. – 1998. – 100 с.

REFERENCES

1. Vasylchuk V.M. Nimtsi v Ukraini. Istoriia i suchasnist / V.M. Vasylchuk // Natsionalnyi lnhvistychnyi un-t. – K. Vyd. tsentr KNPU, 2004. – 340 s.
2. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti (DAKhO). – F. 238, op. 2, spr. 797, 79 ark.
3. DAKhO. – F. 304, op.1, spr. 3066, 197 ark.
4. Korf N.A. Doklad chlena Mariupol'skogo uchilishchnogo soveta barona Nikolaya Aleksandrovicha Korfa Mariupol'skomu uezdnomu zemskomu sobraniyu / N.A.Korf// Narodnaya shkola. – 1875. – № 1. – S.25-30.
5. Korf N.A. Nashi pedagogicheskie voprosy / Baron N.A. Korf. – M., 1882. – 410 s.
6. Korf N.A. Otchet o nachal'nykh narodnykh uchilishchakh III-go uchilishchnogo uchastka Aleksandrovskogo uезда за 1867/68 uchebnyy god / N.A.Korf // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya. – 1869. – № 1. – S.50-140.
7. Klaus A. Nashi kolonii: opyt i materialy po istorii i statistike inostrannykh koloniy Rosii / A. Klaus // SPb.: Tip V. Nusval'ta, 1869. – 455 s.

8. Kulynych I.M. Narysy z istorii nimetskykh kolonii v Ukraini / I.M. Kulynych, N.V. Kryvets. – K.: In-istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1995 – 345 s.
9. Serhiichuk V. Nimtsi v Ukraini / V. Serhiichuk // Ukrainskyi svit. – 1993. – 340 s.
10. Friesen, E.Dyck (Peters), G.Bergen. Memories of Grigorievka. – CMBC Publications. - Winnipeg, Manitoba. – 1998. – 100 c.

Shvaika I. Russification in the german colonies in the territory of Ukraine in the 19th - early 20th centuries.

This study highlights the issue of Russification in the German colonies, which took place in the 19th century. The lower boundary corresponds to the start time of active introduction of Russian language in German schools, which was due not only to the policy of the tsarist government, but also the initiative of the colonists. The upper boundary corresponds to the start time of the revolution of 1917 and radical change in the government policy on foreign immigrants.

The article examines the main reasons that prompted the German colonists with their indoor lifestyle to start actively studying and implementing the Russian language in the German colonies which had been living in isolation and had little contact with locals for nearly a century. remained. The article gives examples of the introduction of the Russian language in particular German schools. The study highlights the difficulties which the colonists met with trying to encourage the rapid spread of the Russian language among Germans. The article concludes that the Russification of the colonists had a positive impact on the Germans especially because the colonists could interact with the local population as well as with the authorities much better.

Keywords: Germans, colonists, school, Russian language, German, Russification, autonomy, community.

Одержано 3.04.2017

УДК 94:291.61 (477.41) «19» (092)

В'ячеслав Лоха
(Перяслав-Хмельницький)

**ВОНИ ГЛИБОКО ВІРИЛИ У БОГА – СТОРІНКИ ІЗ ЖИТТЯ
ПЕРЕЯСЛАВСЬКИХ СВЯЩЕННИКІВ: ПАНТЕЛЕЙМОНА
НЕУТРІЄВСЬКОГО ТА ОСТАПА КОРЖА**

У статті на основі усних свідчень старожилів та різного роду документів із сімейних архівів родин Неутрієвських та Ігнатенків висвітлюється приватне життя переяславських панотців. З'ясовується громадська, церковна діяльність Пантелеймона Неутрієвського та Остапа Коржа у період «процвітання» антирелігійної пропаганди, що проводилась радянським партійним керівництвом і мала за мету обмежити, а по можливості й ліквідувати вплив священників на громаду, адже вбачала в існуванні церкви загрозу для утвердження комуністичної ідеології.

Із біографії Пантелеймона Неутрієвського відомо, що він був учителем початкових класів у церковноприходській школі с. Комарівка (1906–1914); потім став дияконом церкви св. Архистратига Михаїла у м. Великий Круполь (1914); згодом призначений панотцем Успенського храму в Пологах-Чобітьках (? – 1915 – 1929 рр.); в подальшому призначений священником Різдво-Богородичного храму в с. Ковалин (1929 – 1937). У 1920 – 1930-х рр. Остап Корж проводив богослужіння в церкві св. Параскеви у с. В'юниці. Поряд із церковною справою панотець професійно займався садівництвом та громадською діяльністю у Переяславі. У 1924 – 1933 рр. в мікрорайоні Оболонь він утримував чималий фруктовий сад та фактично заснував і власноруч доглядав ботанічний декоративний розсадник, висадивши понад 9 тис. саджанців у Переяславі та на його околицях. Упродовж другої половини 1920 – 1930-х рр. почалося масове гоніння і репресії щодо духовенства, тому священники задля збереження своїх родин змушені були полишити церковну службу, свої домівки та певний час переховувались. Із 1942 р. і до 1970-х рр. Пантелеймон Неутрієвський відновлює своє богослужіння в селах Переяслащини (Андрушах у св. Георгіївській церкві, Лецьках у Архистратиго-Михайлівському храмі, Циблях у Свято-Іллінській церкві, Дем'янцях у Хрестовоздвиженському храмі), за яку отримує повагу від прихожан та визнання й нагороди від верхівки духовенства.